

Когнітивне та комунікативно-прагматичне розуміння інтимізації

Стаття представляє інтегрований когнітивний та комунікативно-прагматичний підхід до розуміння інтимізації в художньому дискурсі. Проаналізовано низку наявних визначень інтимізації з позицій дискурсивної лінгвістики. Проаналізовано концепт ІНТИМІЗАЦІЯ / PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE, виділено три актуальних гіперсеми, що маркують концепт – *friendliness, closeness/short distance, disclosure/frankness*. Інтимізація розуміється як комунікативна стратегія і реалізується в дискурсі рядом тактик, що створюють ефект близькості, дружби та безпосереднього емоційно-інтелектуального спілкування автора із читачем, сприяє імітації усної розмови та викликає ілюзію реальності, синхронності художньої комунікації.

Ключові слова: дискурс, інтимізація, комунікативна стратегія, концепт.

Постановка наукової проблеми та її значення. Наукове бачення світу, побудова моделей і теорій – це продовження і поглиблення спостережень та переживань людини, що опановує світ і себе у світі. Інакше кажучи, наукове моделювання світу нерозривно пов'язане з іншими способами пізнання, і мова, будучи цілісною системою, що відображає світобачення, включає всі вербально зафіксовані значення. Мовна картина світу об'єктивно відображає світогляд носіїв певної культури, але людське відображення не є механічним, воно має творчий (а тому до певної міри суб'єктивний) характер.

Концепція інтимізації народилася під впливом культурологічних ідей Ю. М. Лотмана [5] та М. М. Бахтіна [1] як механізм, протилежний об'єктивізації. Чужа свідомість (свідомість адресанта) безпосередньо впливає на процес сприйняття художньої інформації адресатом і, у свою чергу, піддається його впливу, сприяючи їх взаємному зближенню. Однак будь-яка спроба конкретизувати визначення інтимізації з позицій дискурсивної лінгвістики призводить до усвідомлення факту існування цілої низки суміжних понять, які, у свою чергу, викликають нечіткість та неоднозначність самого трактування.

Мета та завдання статті. Саме тому ми вважаємо за доцільне спочатку визначити концепт-поняття ІНТИМІЗАЦІЯ в межах наївної картини світу й лише потім проаналізувати його наукові тлумачення. Такий інтегрований підхід дає змогу об'єктивніше розкрити зміст самого поняття.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Інтенсивний розвиток когнітивної лінгвістики, теоретичне осмислення поняття «концепт» і типології концептів привело дослідників до розуміння того, що концепт все ж є парасольковим терміном, який об'єднує в собі різні види ментальних явищ, функцією яких є структурування знань у свідомості людини. Узнявши за основу аналіз робіт М. В. Нікітіна і О. С. Кубрякової, здійснений у статті С. А. Жаботинської, вважаємо, що значення є концепт, зафіксований знаком, або квант інформації, підведений під тіло знака. Спільним є розуміння концептів як одиниць мислення, які за своїм змістом і організацією суттєво відрізняються, але при цьому зберігають свою основну функцію – структурують знання і виступають одиницями мисленнєвого процесу. Отже, концепт є гіперонімом для цілої низки сутностей (образ, схема дій, гештальт, поняття) [3, с. 254–255].

Типи знань, які передають концепти, – різняться, тому, на думку З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, типологія концептів є не лише можливою, а й потрібною. На думку дослідників, концепти можна класифікувати за різними ознаками, кожна з яких буде відображати «когнітивну реальність», але найбільш важливими критеріями типології виступають тип знання та відображення дійсності, яке вони закріплюють, оскільки саме від цього залежать методи виділення та опису концептів. Концепт-поняття відображає найбільш загальні ознаки предмета чи явища і є результатом їх раціонального відображення й осмислення. Концепти-поняття формуються в мисленні переважно як відображення наукової та виробничої сфер діяльності (термінологія). Багато з понять фактично створюють лінгвісти, перед якими постає завдання дати слову дефініцію [7, с. 72–73]. Отже, ІНТИМІЗАЦІЯ є номінальним, абстрактним, універсальним концептом-поняттям.

А. М. Приходько вважає, що лексична об'єктивація концепту є сферою засобів, що формують відповідні когнітивно-семантичні простори, тобто тим значеннєвим субстратом, який слугує посередником між планом змісту і планом вираження концепту. Основна одиниця цього рівня – лексичний знак [8, с. 111]. Лексична об'єктивація концепту є основним і найбільш продуктивним прийомом його реалізації, а точніше – присвоєння йому (прототипового) імені. Отже, опис концепту містить велику кількість процедур і, зокрема, – дефінування (виділення ознак концепту за словниковими дефініціями) [6, с. 31].

У найширшому розумінні, структуру концепту можна представити як коло, центром якого є основне поняття, ядро концепту, а на периферії міститься все те, що додано культурою, традиціями, народним і особистим досвідом. Ядро – це словесне значення тієї чи тієї лексеми, представлене гіперсемою/гіперсемами – семантичним компонентом вищого порядку, що організує навколо себе розгортання семантичного поля. Центр поля складається з одиниць, що мають інтегральне, спільне з ядром диференційне значення. Периферія поля включає найбільш віддалені від ядра одиниці, спільне родове значення яких належить до потенційної або ймовірнісної семантики [9, с. 15].

Вербальне розмаїття в аранжуванні концепту – це його представленість стосовно вираження цілою низкою синонімів, тематичних рядів і лексико-семантичних полів [8, с. 125]. Власне, матеріали тлумачних словників пропонують дослідникам великі можливості стосовно розкриття змісту концепту, а також специфіки його мовного вираження. Хоча переважна більшість концептів номінується лексичним шляхом, А. М. Приходько зазначає можливість синтаксичної та фразеологічної номінації, до того ж дослідник фіксує схильність деяких концептів до ад'єктивного втілення [8, с. 107].

Оскільки в сучасній англійській мові, у жодному англomовному словнику (опрацьовано 16 джерел) немає слова, яке було б відповідником українському слову ІНТИМІЗАЦІЯ, спробуємо визначити його через прикметник INTIMATE, наявний у таких визнаних англomовних словниках, як Concise Oxford Dictionary, Merriam-Webster's English Dictionary, Collin's English Dictionary і Roget's Thesaurus [10–13], тлумачення у Concise Oxford Dictionary – найширше і вміщує всі наявні в розглянутих словниках дефініції прикметника INTIMATE.

Попередньо визначивши інтимізацію як PROCESS AND RESULT OF BEING INTIMATE, вважаємо релевантним аналіз концепту ІНТИМІЗАЦІЯ через лексему INTIMATE.

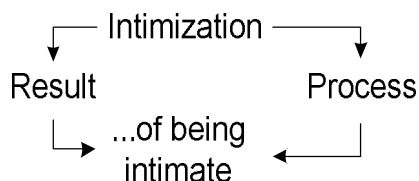

Рис. 1. INTIMIZATION as a Process and as a Result

У Concise Oxford Dictionary є такі тлумачення прикметника *intimate* [11]:

- 1) associated in close personal relations / пов'язаний близькими, особистими стосунками;
- 2) characterized by or involving warm friendship or a personally close or familiar association or feeling / такий, що характеризується або викликає відчуття знайомого, близького;
- 3) very private; closely personal / дуже особистий, глибоко приватний;
- 4) (of an association, knowledge, understanding, etc.) arising from close personal connection or familiar experience / відомий, знаний через близькі особисті стосунки або досвід;
- 5) detailed; deep / докладний, глибокий, глибинний.

Синоніми, які знаходимо в проаналізованих лексикографічних джерелах, такі: close/близький, closes/найближчий (near, nearest), dear/дорогий, dearest/найдорожчий, friendly/дружній, familiar/знайомий, devoted/відданий, confidential/особистий, faithful/відданий, loving/люблячий, deep/глибокий, informal/неформальний.

Як антонімічні до INTIMATE вживаються такі прикметники: unfriendly / ворожий, неприязний, formal/формальний, public/публічний, distant / дистанційований, віддалений.

Проаналізувавши об'єктивацію концепту INTIMATE, у його структурі виділяємо чотири гіперсеми: «*friendliness*», «*closeness*», «*frankness*», «*privacy*», остання з яких при визначенні концепту-поняття ІНТИМІЗАЦІЯ в режимі автор – текст – читач буде рудиментарною, що демонструє рис. 2.

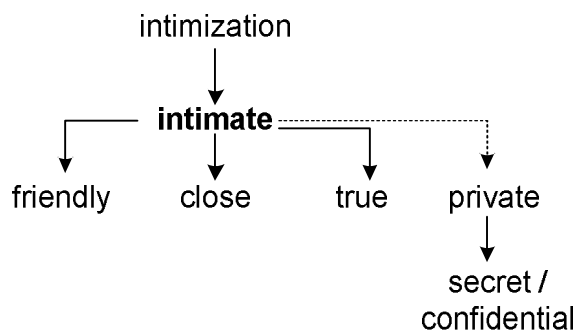

Рис. 2. Гіперсеми, які маркують концепт-поняття ІНТИМІЗАЦІЯ / PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE

У контексті індивідуалізованих, завжди безпосередніх відносин автор – читач, *privacy* можна трактувати двозначно. «*Privacy*» як «приватність» ми розглядаємо в межах гіперсеми «closeness», а «*privacy*» як «секретність/конфіденційність» суперечить гіперсемі «frankness», потрапляє до периферії концепту й навіть наближається до периферії антиконцепту ДИСТАНЦІЮВАННЯ.

Отже, у процесі об'єктивації концепту PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE / ІНТИМІЗАЦІЯ ми виділяємо три актуальні гіперсеми: «*friendliness*» (дружність), «*closeness/short distance*» (близькість/коротка дистанція), «*disclosure/frankness*» (відвертість) (див. рис. 3).

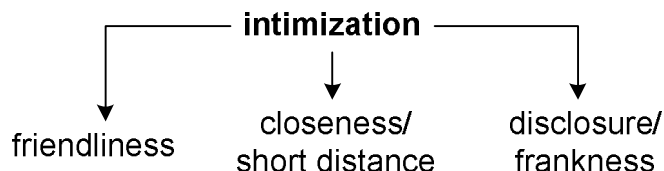

Рис. 3. Актуальні гіперсеми, які маркують концепт-поняття ІНТИМІЗАЦІЯ / PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE

У свою чергу, три гіперсеми концепту PROCESS /RESULT OF BEING INTIMATE / ІНТИМІЗАЦІЯ: «*friendliness*» (дружність), «*closeness/short distance*» (близькість/коротка дистанція), «*disclosure/frankness*» (відвертість) утворюють поле синонімічних залежностей зі своїми менш потужними семантичними варіантами, які виступають доповненням значення попередніх (див. рис. 4).

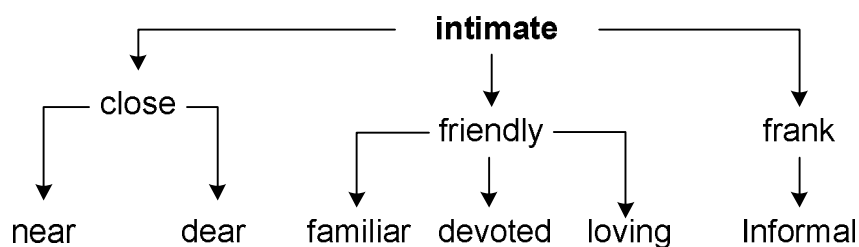

Рис. 4. Синонімічні залежності трьох актуальних гіперсем, які маркують концепт-поняття PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE / ІНТИМІЗАЦІЯ

Концепт-поняття PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE входить до сфери соціальних понять та відносин, оскільки є важливим складником спілкування.

Проведене дослідження концепту-поняття PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE / ІНТИМІЗАЦІЯ дає нам змогу сформулювати початкове визначення явища інтимізації як процесу і результату встановлення/перебування й підтримання стану близьких, дружніх стосунків між людьми, що характеризуються взаємною відвертістю, безпосередністю, неформальністю, відкритістю, теплою, солідарністю, рівністю. У межах аналізу художнього дискурсу інтимізація виступає як індивідуальна манера письмової поведінки автора; спосіб, у який він «веде пряму, дружню бесіду» із читачем через текст.

Докладніше визначення інтимізації в межах дискурсивної лінгвістики можливе за умов інкорпорації двох підходів до вивчення цього явища: комунікативно-прагматичного й художньо-семантичного.

ного, аналіз яких здійснено в роботі А. В. Корольової [4]. Представники комунікативно-прагматичного підходу вважають, що інтимізація генетично належить до розмовного мовлення і виникає в процесі передавання інформації, добре відомої адресантові й адресатові, яка сприймається ними адекватно й використовується переважно в неофіційній, інтимній сфері спілкування. Це твердження надто категоричне, оскільки нарратив передає і нову інформацію, відому адресантові, але зовсім невідому адресатові.

У межах художньо-семантичної парадигми інтимізацію розглядають як спосіб художньої обробки матеріалу, унаслідок якої виникає ефект емоційно-інтелектуального спілкування автора із читачем. У цьому випадку інтимізація генетично належить до писемного/внутрішнього мовлення.

Ми вважаємо, що в процесі створення тексту конкретний автор, залежно від індивідуального стилю, жанрової належності або інших екстралінгвістичних чинників, обирає власну стратегію інтимізації, утілену низкою комунікативних тактик. З невеликої кількості елементів вибудовується незліченна кількість варіантів їх ідіостильового, жанрового, композиційного поєднання.

У лінгвістиці проблему комунікативних стратегій та тактик вивчено достатньо, хоча різноманітність підходів призвела до їх неоднозначного трактування. Проте майже всі автори визначають комунікативну стратегію як набір мовленнєвих дій автора задля досягнення комунікативної мети. Як і Т. ван Дейк, ми вважаємо, що *стратегія* – це цілеспрямована, інтенційна, свідомо й контрольована мовленнєва поведінка [2]. Услід за А. П. Мартинюк тактику розуміємо як одну чи кілька мовленнєвих дій, що сприяють реалізації стратегії, спрямованої на досягнення завдань у межах дискурсу [6, с. 21]. Іntenція автора на зближення, що з'являється в момент задуму, реалізується через стратегію інтимізації, яка, у свою чергу, втілюється низкою комунікативних тактик, що «диктують» вибір мовних засобів інтимізації.

За аналогією до стратегій ввічливості та зближення П. Браун і С. Левінсона одним із головних завдань стратегії інтимізації автора є демонстрація прихильності адресанта до адресата, його поваги й чесності.

Висновки. Отже, авторська комунікативна стратегія інтимізації створює ефект близькості, дружби та безпосереднього емоційно-інтелектуального спілкування автора із читачем. Інтимізація, реалізуючись у дискурсі за допомогою низки комунікативних тактик, також сприяє імітації усної розмови в тексті та викликає ілюзію дійсності, синхронності художньої комунікації.

Певною мірою інтимізація ґрунтується на внутрішній сумісності адресанта й адресата, а тому одні й ті самі стратегії інтимізації по-різному спрацьовуватимуть залежно від умов художньої комунікації: автор – повідомлення – читач – конситуація, де під читачем ми розуміємо всю множину ймовірних читачів тексту, а під конситуацією – всі ймовірні ситуації сприйняття тексту, що можуть і сприяти, і заважати реалізації інтимізації.

Джерела та література

1. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках / М. М. Бахтін // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів : Літопис, 1996. – 318 с.
2. Дейк Т. А. ван. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике: Когнитивные аспекты языка. – М. : [б. и.], 1988. – Вып. XXIII. – С. 153–211.
3. Жаботинская С. А. Концепт / домен : матричная и сетевая модели / С. А. Жаботинская // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 254–259
4. Корольова А. В. Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті : монографія / А. В. Корольова – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 267 с.
5. Лотман Ю. М. В школе поэтического слова: Пушкин, Лермонтов, Гоголь / Ю. М. Лотман – М. : Просвещение, 1988. – 352 с.
6. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі / А. П. Мартинюк. – Х. : Константа, 2004. – 292 с.
7. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 191 с.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
9. Фрумкина Р. М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога / Р. М. Фрумкина // Науч.-техн. информ. – 1992. – Сер. 2. – № 3. – С. 3–29.

Лексикографічні джерела

10. Collins Cobuild English Dictionary / [ed. by J. Sinclair]. – London ; Clagow : Collins, 1993. – 1703 p.
11. Concise Oxford Dictionary of Current English / [Ninth Edition]. – Oxford : Clarendon Press, 1995. – 1672 p.
12. Merriam-Webster's English Dictionary [Electronic resource]. – 2009. – Mode of access : <http://www.websters-online-dictionary.org>
13. Roget's Thesaurus / [ed. by S. Lloyd]. – Burnt Mill ; Harlow ; Essex : Longman Group Limited, 1982. – 712 p.

Палийчук Анна. Когнитивное и коммуникативно-прагматическое понимание интимизации. Статья представляет интегрированный когнитивный и коммуникативно-прагматический подход к пониманию интимизации в художественном дискурсе. Проанализировано ряд существующих определений интимизации с позиций дискурсивной лингвистики. Проведен анализ концепта ИНТИМИЗАЦИЯ/PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE, выделено три актуальных гиперсемы, что маркируют концепт – friendliness, closeness/short distance, disclosure/frankness. Интимизация понимается как коммуникативная стратегия и реализуется в дискурсе рядом тактик, что создают эффект близости, дружбы и непосредственного эмоционально-интеллектуального общения автора с читателем, способствует имитации устного разговора и вызывает иллюзию реальности, синхронности художественной коммуникации.

Ключевые слова: дискурс, интимизация, коммуникативная стратегия, концепт.

Paliychuk Anna. Cognitive and Communicative-Pragmatic Understanding of Intimization. The article presents an integrated cognitive and communicative-pragmatic approach to the understanding of intimization. A number of existent discourse linguistic definitions of intimization are considered. The concept ИНТИМИЗАЦИЯ/PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE is analyzed, three hypersemes are singled out-friendliness, closeness/short distance, disclosure/frankness. Intimization is treated as a communicative strategy and is implemented by means of a number of tactics, that create an effect of closeness, friendliness and direct emotional communication with a reader. They imitate oral conversation and cause the illusion of real, synchronous artistic communication.

Key words: discourse, intimization, communicative strategy, concept.

Стаття надійшла до редколегії
21.03.2013 р.

УДК 811.133. 1'37

Сусанна Пармонова

Семантика и прагматика дискурсивного маркера *enfin*

В статье делается попытка определения типологии семантических статусов *enfin* и связанных с ними прагматических функций. Типология строится по трем осям: в зависимости от референции *enfin*, поставленных дискурсивных задач и роли в интеракционном процессе во время высказывания. При наличии денотата *enfin* выполняет функцию временного коннектора или аспектуального оператора и не является ДМ. При отсутствии денотата *enfin* проявляет свойства ДМ: является организатором текста и выразителем аффективных значений. В зависимости от поставленных дискурсивных задач с помощью ДМ *enfin* выражаются следующие значения: перечисление, экспликация, иллюстрация и пр. Что касается роли в интеракционном процессе, ДМ *enfin* является метадискурсивным элементом, обеспечивающим вербальное взаимодействие партнеров.

Ключевые слова: дискурсивный маркер, коннектор, метадискурсивный элемент.

Постановка научной проблемы и ее значение. Теория дискурса, несмотря на зыбкость и многозначность основного понятия, является одним из наиболее активно развивающихся направлений современного языкознания. Множество исследовательских концепций и научных школ, развивающих её, нередко ведут между собой острую полемику, но их всех объединяет обращение к деятельностному анализу реально функционирующего языка в широком социально-культурном контексте [1; 2; 4; 11].

Со второй половины 70-х гг. XX века в связи с коммуникативно-прагматическим поворотом в лингвистике существенно повысился интерес исследователей к служебным (незнаменательным, не-